

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
PEDRO CRUZ VILLALÓN
esitatud 22. mail 2014¹

Kohtuasi C-201/13

Johan Deckmyn
ja
Vrijheidsfonds VZW
versus
Helena Vandersteen,
Christiane Vandersteen,
Liliana Vandersteen,
Isabelle Vandersteen,
Rita Dupont,
Amoras II CVOH
ja
WPG Uitgevers België

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Hof van beroep te Brussel (Belgia))

Direktiiv 2001/29/EÜ — Autoriõigused — Direktiivi 2001/29/EÜ artikli 5 lõike 3 punkt k —
Reprodutseerimisõigus — Erandid — Paroodia — Liidu õiguse autonoomne mõiste — Põhiõigused —
Üldpõhimõtted

1. Käesoleva eelotsusetaotlusega esitas Brüsseli Hof van beroep Euroopa Kohtule mitu küsimust selle kohta, milline on mõiste „paroodia” laad ja ulatus – see mõiste tähistab üht eranditest reprodutseerimise, levitamise, teoste üldsusele edastamise ja muude objektide üldsusele kättesaadavaks tegemise ainuõigusest, mille kehtestamise võimaluse direktiivi 2001/29/EÜ² (edaspidi „direktiiv”) artikli 5 lõike 3 punkt k liikmesriikidele ette näeb. Põhikohtuvaidluse esemeks oleva joonistuse väljanägemine ja kujundus mõjutasid eelotsusetaotluse esitanud kohut arvama Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta”) nende liidu õigusaktide hulka, mida ta peab asjakohaseks. Ka Euroopa Kohus palus Euroopa Liidu Kohtu põhikirja artiklis 23 nimetatud huvitatud isikutel esitada suulisel kohtuistungil oma seisukohad seoses mõjuga, mida teatavad hartas ette nähtud õigused võivad omada viidatud erandi tõlgendamisel.

2. Põhikohtuvaidlus sai alguse avalikul üritusel levitatud kalendrist, mille esiküljel oli reprodutseeritud tuntud „koomiksisarja” vihiku esikaane joonistus, mida on mitmes osas muudetud, eesmärgi ja tulemusega anda edasi partei Vlaams Belang ideoloogiale omane sõnum.

1 — Algkeel: hispaania.

2 — Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (EÜT L 167, lk 10; ELT eriväljaanne 17/01, lk 230).

3. Niisuguses raamistikus ja viidatud mõiste „paroodia” täpsustamise käigus pakub käesolev kohtuasi Euroopa Kohtule võimaluse teha otsus – isegi kui ta teeb seda ainult ulatuses, mis on vajalik tarviliku vastuse andmiseks – selgelt laiaulatusliku küsimuse kohta, st selle kohta, mil määral peab tsiviilkohus arvesse võtma põhiõigusi siis, kui ta kohaldab põhikohtuasjas liidu teiseses õiguses sisalduvat mõistet.

I. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

4. Direktiivi põhjendused 3, 19 ja 31 on sõnastatud järgmiselt:

„(3) Ettepanud ühtlustamine aitab rakendada siseturu nelja vabadust ning on seotud õiguse põhiprintsiipide, eelkõige omandi, kaasa arvatud intellektuaalomand, ning väljendusvabaduse ja avaliku huvi järgimisega.

(19) Õiguste omanike moraalseid õigusi tuleks teostada kooskõlas liikmesriikide õigusaktide ning Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni, WIPO autoriõiguste lepingu ning WIPO esituse ja fonogrammide lepingu sätetega. Need moraalsed õigused ei kuulu käesoleva direktiivi reguleerimisalasse.

(31) Tuleb tagada õiguste ja huvide tasakaal eri liiki õiguste valdajate huvide vahel, samuti eri liiki õiguste valdajate ning kaitstud objekti kasutajate vahel. Olemasolevad erandid ja piirangud, mis nende õiguste puhul liikmesriikides on ette nähtud, tuleb uut elektroonilist keskkonda arvesse võttes läbi vaadata. Olemasolevad erandite erinevused ja mõne piiratud toimingu piirangud kahjustavad otseselt autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste siseturu toimimist. Need erinevused võivad muutuda veel häirivamaks seoses teoste piiriülese kasutamise ja piiriülese tegevuse arenguga. Siseturu nõuetekohase toimimise tagamiseks tuleks sellised erandid ja piirangud määratleda ühtlustatumalt. Ühtlustamistase peaks põhinema erandite ja piirangute mõjul siseturu tõrgeteta toimimisele.”

5. Direktiivi artikkel 2 sätestab:

„Liikmesriigid näevad ette, et ainuõigus lubada või keelata otsesest või kaudset ajutist või alalist reprodutseerimist mis tahes viisil või vormis, osaliselt või täielikult, on:

a) autoritel nende teoste osas;

[...]”.

6. Direktiiv näeb artiklites 3 ja 4 ette muude ainuõiguste – st õiguse teoseid üldsusele edastada, õiguse muid objekte üldsusele kättesaadavaks teha ja levitamiseõiguse – kehtestamise.

7. Direktiivi artiklis 5 on sätestatud erandid ja piirangud. Käesoleva menetluse huvides tuleb esile tõsta järgmine erand:

„3. Liikmesriigid võivad artiklites 2 ja 3 sätestatud õiguste puhul näha ette erandeid või piiranguid järgmistel juhtudel:

[...]

k) kasutamine karikatuuris, paroodias või pastišis;

[...]

4. Kui liikmesriigid võivad lõigete 2 ja 3 kohaselt sätestada reprodutseerimisõiguse kohta erandeid ja piiranguid, võivad nad sätestada ka erandeid ja piiranguid artiklis 4 osutatud levitamiseõiguse kohta ulatuses, mis on põhjendatav lubatava reprodutseerimise eesmärgiga.

5. Lõigete 1, 2, 3 ja 4 kohaseid erandeid ja piiranguid kohaldatakse üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutusega ning ei mõjuta põhjendamatult õiguste valdaja õiguspäraseid huve.”

B. Siseriiklik õigus

8. 30. juuni 1994. aasta Wet betreffende het auteursrecht en de naburige rechten (autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste seadus) näeb artiklis 1 ette järgmist:

„1. Kirjandus- või kunstiteose autorile kuulub ainuõigus teost mis tahes viisil ja vormis reprodutseerida (otseselt või kaudselt, ajutiselt või alaliselt, tervikuna või osaliselt) või seda lubada.

See õigus hõlmab muu hulgas ainuõigust lubada teha teosest kohandusi või seda tõlkida.

[...]

Kirjandus- või kunstiteose autorile kuulub ainuõigus teost mis tahes viisil üldsusele edastada, sealhulgas teha teos üldsusele kättesaadavaks sellisel viisil, et teos on isikutele kättesaadav nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal.

Kirjandus- või kunstiteose autorile kuulub ainuõigus lubada levitada oma teost või selle koopiaid üldsusele müügi teel või mis tahes muul viisil.

[...]

2. Kirjandus- või kunstiteose autorile kuuluvad autori isiklikud õigused, mis on võõrandamatud.

Üldine loobumine autori isiklike õiguste tulevases teostamisest on tühine. See hõlmab ka teose avaldamise õigust.

[...]

Autoril on õigus teose puutumatusse, sel alusel saab ta keelata teose mis tahes viisil muutmise.

Õigustest loobumisest olenemata säilib autoril õigus keelata asjaomase teose mis tahes moonutamine, lühendamine ja muul moel muutmine ning selle teose mis tahes muul moel kahjustamine, mis võib kahjustada autori au ja mainet.”

9. Artikli 22 lõige 1 on järgmise sisuga:

„Kui teos on õiguspäraselt avaldatud, siis ei saa autor keelata selle:

[...]

6) kasutamist karikatuuris, paroodias või pastišis, kooskõlas heade kommetega.”

II. Faktilised asjaolud ja põhikohtuvaidlus

10. Põhikohtuasja ese on kaks liidetud apellatsioonkaebust; esimese kohtuastme hagejad heitsid selles kohtuasjas ette neil koomiksisarja *Suske en Wiske*³ suhtes olevate autoriõiguste rikkumist.

11. Hagejad on Willebrord Vandersteen'i pärijad; Willebrord Vandersteen on koomiksisarja *Suske en Wiske* autor; hagejaks olid ka nimetatud koomiksisarja üle õigused omandanud äriühingud.

12. Esimeses kohtuastmes olid kostjad partei Vlaams Belang liige Johan Deckmyn ja Vrijheidsfonds; viimati nimetatu on ühing, kelle põhitegevus on nimetatud parteile finants- ja materiaalse abi andmine ning publikatsioonide trükkimine ja nende levitamine mis tahes teabeedastusvahendite abil.

13. Johan Deckmyn levitas 2011. aastal Genti linna uusaastavastuvõtul kalendreid, millel märgitu kohaselt oli ta kalendri vastutav väljaandja ja mille esiküljel oli muu hulgas kujutatud kahtlusteta äratuntavalt Genti linna tollaegset linnapead valge tuunikaga, mis oli võõtatud Belgia kolmevärvilise lipuga. Hagejate väitel oli esiküljel *Suske en Wiske* koomiksisarja vihikute esikaanele omast värvi ja selle alumises osas oli joonistus järgmise käsikirjalise märkusega: „Fré [joonistuse autor] Vandersteeni järgi”.

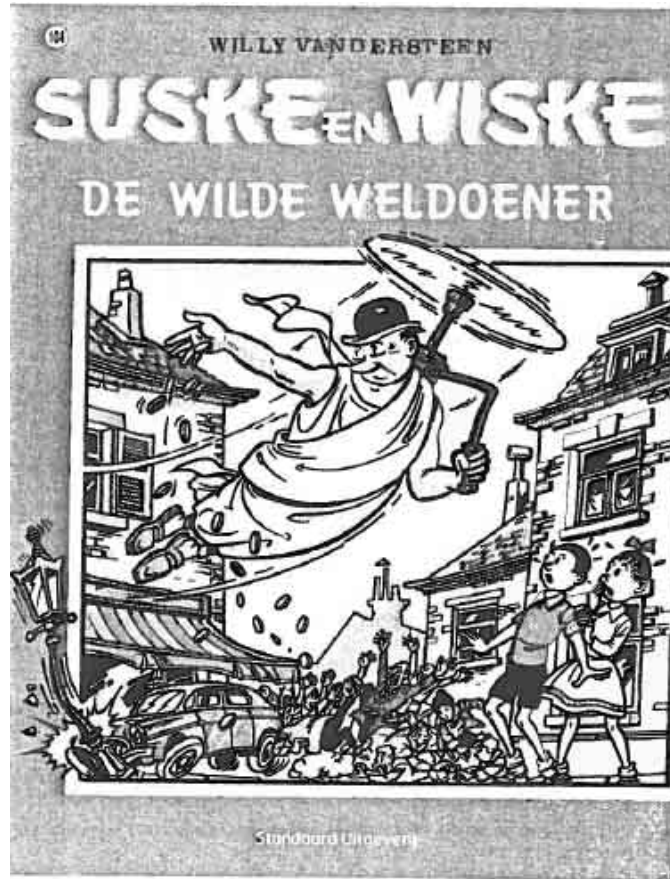
14. Esiküljel esinev joonistus oli järgmine:

15. Sama joonistus (edaspidi „vaidlusalune esiküljel”) avaldati ka partei Vlaams Belang veebilehel ning selle sama partei publikatsioonis „De Strop”, mida levitati Genti linna alal.

3 — Koomiksisari *Suske en Wiske* hakkas ilmuma 1945. aastal ja see on väga tuntud eeskätt hollandikeelses piirkonnas.

16. Johan Deckmyn ja Vrijheidsfonds kaevati 13. jaanuaril 2011 Brüsseli Rechtbank van Eerste Aanleg'i (esimese astme kohus). Hagejad väitsid, et rikuti nende autoriõigust *Suske en Wiske* ühe vihiku esikaanele, mille W. Vandersteen koostas 1991. aastal; osa pealkiri oli „De Wilde Weldoener” (mis tähendab üldjoontes „kompulsiivset heategijat”); nimetatud esikaan oli järgmine:

17. Hagejate sõnul langes levitatud kalendri esikülj suure osas kokku nimetatud koomiksisarja viidatud vihiku esikaanega, kui välja arvata asjaolu, et vaidlusalusel esiküljel oli *Suske en Wiske* heategija asendatud tegelikult olemasoleva poliitiku kujutisega ning koomiksisarjast võetud joonistusel heategija poolt jaotatava raha saajaid on muudetud nii, et nad kannavad burkat või on tumedanahalised.

18. Lahendades asja kiirmenetluses, rahuldask Rechtbank van Eerste Aanleg hagi 17. veebruari 2011. aasta otsusega, asudes seisukohale, et kalendri loata levitamine kujutas endast autoriõiguste rikkumist, ning kohustas kostjaid lõpetama kalendrite ning muudetud esikülje mis tahes moel kasutamise ning maksma 5000 euro suuruse trahvi iga kasutamise lõpetamise korralduse rikkumise eest maksimumsummas 500 000 eurot iga päeva eest, mil kasutamise lõpetamise korraldust ei täideta.

19. Kohtuvaidluse kaotanud isikud kaebasid 15. aprillil 2011 nimetatud otsuse peale edasi Brüsseli Hof van beroepile (apellatsioonikohus), väites sisuliselt, et kohtul puudus pädevus, et Vrijheidsfonds ei olnud kohtuasjaga kuidagi seotud, et ükski esimese kohtuastme kostjatest ei olnud seotud partei Vlaams Belang veebilehega, et esimese kohtuastme hagejatel ei olnud õigusi või et nad ei olnud tõendanud nende õiguste olemasolu ja et vaidlusalune esikülj oli hoopis joonistaja Fré, mitte W. Vandersteeni looming ning kujutab endast pealegi paroodiat, pastišit või karikatuuri 30. juuni 1994. aasta seaduse artikli 22 lõike 1 punkti 6 tähenduses.

20. Esimese kohtuastme hagejad palusid jätta apellatsioonkaebuse rahuldamata ning esitasid omalt poolt vastuapellatsioonkaebuse selleks, et esimese kohtuastme kostjatel keelataks tegelaste Suske ja Wiske kujutiste kasutamine mis tahes moel ja sõnu „Vlaams Belang” sisaldaval mis tahes kandjal. Nad väidavad, et originaalteose üldmulje, tegelased Suske ja Wiske, tähetüüp, pealkiri ja vihikukaante tüüpiline värv on vaidlusalusel esiküljel vaieldamatult äratuntavad. Lisaks sellele on vaidlusalusel esiküljel heategija jaotatava raha saajatest osad pandud burkat kandma ning osad neist on muudetud tumedanahaliseks, andes sel moel edasi diskrimineeriva sõnumi. Nad väidavad, et kalendri saajate esmamulje oli, et tegemist on *Suske en Wiske* kirjastaja kingitusega. Üksnes kalendrit lahti tehes ja seda täpsemalt uurides saadakse nende väitel aru, et tegemist on tegelikult partei Vlaams Belang promomisega. Avalikkusele jääb nende väitel seega mulje, et esimese kohtuastme hagejad toetavad paremäärmusliku partei Vlaams Belang kampaaniat, mis ei vasta aga sugugi mitte tõele. Originaalteost sel moel kasutades rikuti nende väitel autori isiklikke ja varalisi õigusi. Joonistuse eesmärk ei olnud naerda W. Vandersteeni ega koomiksisarja tegelaste üle, vaid teha nalja Genti linnapea arvel ning see ei vasta paroodia tunnustele, milleks on kriitika eesmärgi täitmine, originaalsus, humoristlik eesmärk ning originaalteose arvel naljategemise soov, originaalteosega segiajamatus ja originaalteosest ainult nende formaalsete elementide ülevõtmine, mis on paroodia jaoks tingimata vajalikud.

III. Eelotsuseküsimused ja menetlus Euroopa Kohtus

21. Hof van beroep lükkas 8. aprilli 2013. aasta otsusega tagasi poolte esitatud vastuvõetamatus vastuväited, peatas menetluse ja esitas Euroopa Kohtule ELTL artikli 267 alusel järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste?
2. Kui esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, siis kas paroodia puhul peavad olema täidetud järgmised tingimused või peab see vastama järgmistele tunnustele:
  - tal on omaenda algupärane laad (originaalsus),
  - ta on esitatud niisuguses vormis, et seda ei saa mõistlikult originaalteose autorile omistada;
  - selle eesmärk on nalja teha või pilgata, olenemata sellest, kas kritiseeritakse originaalteost või mõnd muud asja või isikut;
  - see sisaldab viidet parodeeritud teose allikale?
3. Kas teos peab täitma veel muid tingimusi või vastama muudele tunnustele, et seda saaks kvalifitseerida paroodiaks?”

22. Komisjon esitas kirjalikud seisukohad.

23. Euroopa Kohus palus oma kodukorra artikli 61 kohaselt Euroopa Kohtu põhikirja artiklis 23 nimetatud huvitatud isikutel esitada oma seisukohad seoses mõjuga, mida Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja eeskätt selle artikkel 1 (inimväärikus), artikli 11 lõige 1 (sõna- ja teabevabadus), artikkel 13 (kunsti ja teaduse vabadus), artikkel 17 (õigus omandile), artikli 21 lõige 1 (diskrimineerimiskeeld) ja artikkel 22 (kultuuriline, usuline ja keeleline mitmekesisus) võivad omada direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k tõlgendamisel.

24. 7. jaanuari 2014. aasta kohtuistungil osalesid komisjon ja Belgia Kuningriik.

IV. Analüüs

25. Oma esimese küsimusega soovib Hof van beroep teada saada, kas direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punktis k erandi tegemise võimaluse piiritlemiseks kasutatud mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste. Teise ja kolmanda küsimusega, mis esitati juhuks, kui esimene küsimus saab jaatava vastuse, ja mida on sobilik analüüsida koos, palub Hof van beroep Euroopa Kohtul määratleda kriteeriumid, mis oleksid asjakohased selle väljaselgitamiseks, kas teatav teos kujutab endast paroodiat viidatud sätte tähenduses.

26. Tuleb rõhutada, et direktiivi kohaselt näevad liikmesriigid ette ainuõiguse lubada või keelata teose reprodutseerimist (artikkel 2) ja ainuõiguse lubada või keelata teoste mis tahes edastamist üldsusele (artikli 3 lõige 1). Sellest sõltumatult lubab artikli 5 lõige 3 liikmesriikidel näha nende õiguste puhul ette arvukaid erandeid või piiranguid, kusjuures punktis k on kirjeldatud üht sellistest võimalikest eranditest („kasutamine karikatuuris, paroodias või pastišis”). Belgia seadusandja on seda võimalust kasutanud, nähes nimetatud erandi ette 30. juuni 1994. aasta seaduse eespool tsiteeritud artikli 22 lõike 1 punktis 6.

A. Sissejuhatavad märkused

27. Enne vastuse väljapakkumist küsimustele, mis eelotsusetaotluse esitanud kohus esitas mõiste „paroodia” kohta direktiivi 2001/29 tähenduses, näib mulle oluline välja tuua, mille kohta Euroopa Kohtult vastust ei paluta.

28. Esiteks ei küsita Euroopa Kohtult selgitusi ulatuse kohta, mis on mõistel „moraalsed õigused” kui direktiivi kohaldamisalast sõnaselgelt väljajäetud intellektuaalomandi aspektil. Direktiivi 2001/29 põhjenduses 19 on üheselt mõistetavalt märgitud, et „[õ]iguste omanike moraalseid õigusi tuleks teostada kooskõlas liikmesriikide õigusaktide ning Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni, WIPO autoriõiguste lepingu ning WIPO esituse ja fonogrammide lepingu sätetega. Need moraalsed õigused ei kuulu käesoleva direktiivi reguleerimisalasse”⁴. Niisuguses olukorras jääb otsus selle kohta, kas tegemist oli moraalseste õiguste rikkumisega või mitte, täies ulatuses siseriikliku kohtu teha.

29. Teiseks ei küsi eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult ka ulatuse kohta, mis võib käesolevas kohtuasjas olla direktiivi artikli 5 lõikes 5 üldiselt ette nähtud „kolmekordsel tingimusel” (tuntud ka „kolmeetapilise testina”), mille kohaselt paroodia erandit kohaldatakse „üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutusega ning ei mõjuta põhjendamatult õiguste valdaja õiguspäraseid huve”. Selle väljaselgitamine, kas põhikohtuasjas on täidetud kõik nimetatud tingimused või mitte, on taas kord siseriikliku kohtu ülesanne.

30. Lõpetuseks ei ole eelotsusetaotluse esitanud kohus küsinud ka seda, milline ulatus võib liidu õiguse vaatepunktist olla Belgia seaduses paroodia erandit kehtestades ette nähtud kaitsval piirangul, mille kohaselt peab paroodia olema „kooskõlas heade kommetega”.

31. Olles kõik eelneva ära öelnud, jääb mul üksnes üle märkida, et kaalutlusi, mis ma alljärgnevalt esitan vastusena eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimustele, tuleb mõista nii – pean oluliseks seda rõhutada –, et need ei mõjuta seda, kuidas siseriiklik kohus kasutab äsjaviidatud kategooriaid põhikohtuasja lahendamisel.

4 – Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni artikli 6bis lõike 1 kohaselt on autoril õigus „vaidlustada [...] teose mis tahes moonutamine, lühendamine või muu muutmise või teose väärtust kahandav muu tegevus, mis haavab autori au ja väärikust”. Vt autori isiklike õiguste kohta Grosheide, W., „Moral rights”, Derclaye, E., *Research Handbook on the Future of EU Copyright*, Cheltenham, Edward Elgar, 2009, lk 242–266, ja von Lewinski, S., *International Copyright Law and Policy*, Oxford, OUP, 2008, lk 133–137.

B. *Esimene eelotsuse küsimus*

32. Oma esimese küsimusega soovib Hof van beroep teada saada, kas mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.

33. Hof van beroep ise näib kalduvat arvama, et seda mõistet on vaja tõlgendada autonoomselt liidu õiguse ühetaolise tõlgendamise nõude ning võrdsuse põhimõtte tõttu, samuti seetõttu, et mõiste „paroodia” tähenduse kindlaksmääramiseks ei ole sõnaselgelt viidatud liikmesriikide õigusele. Komisjon ja Belgia Kuningriik on samuti seisukohal, et mõistet „paroodia” tuleb tõlgendada autonoomselt ja ühetaoliselt, ehkki nad väidavad, et liikmesriikidel on selles osas teatav kaalutusruum.

34. Ka mina olen sel arvamusel. Direktiivis ei ole määratletud mõistet „paroodia”, kuid samuti ei ole selles mõiste tähenduse kindlaksmääramiseks viidatud sõnaselgelt liikmesriikide õigusele.

35. Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleneb nii liidu õiguse ühetaolise kohaldamise nõudest kui ka võrdsuse põhimõttest, et liidu õigusnormi, mis ei viita liikmesriikide õigusele selle tähenduse ning ulatuse kindlaksmääramiseks, tuleb tõlgendada autonoomselt ja ühetaoliselt, arvestades õigusnormi konteksti ja asjaomase regulatsiooniga taotletavat eesmärki.⁵ Sellest nähtub juba, et direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis k kasutatud mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.

36. Seda järeldust kinnitab direktiivi enda eesmärk – direktiiviga taotletakse direktiivi pealkirja kohaselt autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamist infoühiskonnas. Sel eesmärgil kehtestatakse direktiivis – nagu nähtub põhjendusest 32 – reprodutseerimisõiguse ja üldsusele edastamise õiguse erandite ja piirangute ammendav loetelu, võttes arvesse liikmesriikide õigustavasid ja tagades siseturu toimimise. Nimetatud põhjenduse 32 kohaselt peavad liikmesriigid „neid erandeid ja piiranguid kohaldama ühtsel viisil [...]”.

37. Seda järeldust ei lükka ümber asjaolu, et direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis k nimetatud erandi kehtestamine ei ole kohustuslik, nii et liikmesriigid võivad otsustada, kas nad kehtestavad erandi karikatuuride, paroodiate ja pastišide puhul või mitte. Nagu Euroopa Kohus on juba sedastanud direktiivi artikli 5 lõike 2 punktis b ette nähtud erandi kohta, mille kehtestamine ei ole samuti kohustuslik, oleks „direktiivi [...] eesmärgiga [...] vastuolus tõlgendus, mille kohaselt liikmesriigid, kes on kehtestanud ühe ja sama liidu õiguses sätestatud erandi, [...] saavad täpsustada kõnealuse erandi tingimused mittekoherentsel ja ühtlustamata moel, mis võib olla liikmesriigiti erinev”⁶.

38. Lõpetuseks tuleb rõhutada, et liidu õiguse „autonoomse mõiste” laad ei välista seda, et juhul kui direktiiv – nagu kõne all olev direktiiv – ei sisalda piisavalt täpseid kriteeriume selles kehtestatud kohustuste piiritlemiseks, võib liikmesriikidel olla ulatuslik kaalutusruum nende kriteeriumide kindlaksmääramisel.⁷

39. Esitatud põhjustel teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata esimesele küsimusele, et mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.

5 — Kohtuotsused Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620), punkt 32; Ekro (327/82, EU:C:1984:11), punkt 11; SENA (C-245/00, EU:C:2003:68), punkt 23; A (C-523/07, EU:C:2009:225), punkt 34.

6 — Kohtuotsus Padawan (EU:C:2010:620), punkt 36.

7 — Kohtuotsused Painer (C-145/10, EU:C:2011:798), punktid 101–103; SENA (EU:C:2003:68), punkt 38; komisjon vs. Belgia (C-433/02, EU:C:2003:567), punkt 19.

C. Teine ja kolmas eelotsuse küsimus

40. Olles vastanud jaatavalt esimesele küsimusele, tuleb nüüd vastata ülejäänutele. Tuleb meenutada, et teine küsimus käib rea võimalike tunnuste või tingimuste kohta, mis peavad olema täidetud konkreetse teose puhul selleks, et seda käsitataks „paroodiana” koos sellest tulenevate tagajärgedega autoriõiguste osas. Kolmandas küsimuses piirdub eelotsusetaotluse esitanud kohus selle järele pärimisega, kas lisaks tema poolt välja pakutud tunnustele või tingimustele tuleb arvesse võtta ka muid tunnuseid või tingimusi. Sellest tulenevalt näib mulle igati mõistlik käsitleda neid kahte küsimust koos.

41. Selles osas tuleb kohe alustuseks märkida, et komisjon teeb ettepaneku tõlgendada mõistet „paroodia” nii, et tegemist on teatava direktiiviga kaitstud teose imitatsiooniga, mis ei ole karikatuur ega pastiš ning millele on iseloomulik soov teha nalja või pilgata. Täpsemalt ei ole komisjoni arvates ükski Hof van beroepi poolt teises küsimuses väljapakutud tunnustest mõiste määratluse vajalik element, ehkki ta küll tunnustab nalja tegemise või pilkamise elemendi erilist tähtsust.

42. Belgia Kuningriik oli seevastu oma suulistes seisukohtades arvamusel, et vahetegemine „paroodia”, „karikatuuri” ja „pastiši” vahel ei peaks mängima paroodia määratlemisel olulist rolli, märkides, et need kolm mõistet on liig sarnase sisuga selleks, et neid oleks võimalik eristada. Paroodia on tema väitel teatava direktiiviga kaitstud teose naljategemise eesmärgil imiteerimine, kusjuures selline imitatsioon ei tohi põhjustada segiajamist originaalteosega. Mõiste „paroodia” liidu õiguse mõistena ei hõlma mõistet „head kombed”, mida võib lubada siseriiklikul tasandil ja mida Belgia õigusnormides ongi kasutatud ning mida tuleb hinnata liikmesriikidel, ehkki liikmesriikide kaalutlusruum on piiratud liidu õigusega ja eeskätt põhiõigustega ning direktiivi artikli 5 lõikes 5 kehtestatud kolme nõudega.

43. Olles eelneva ära öelnud, tuleb märkida, et direktiivi artikli 5 lõike 3 punkti k tõlgendamine paigutub direktiivi artiklit 5 käsitleva üsnagi väljakujunenud Euroopa Kohtu praktika konteksti. Sellest kohtupraktikast tuleneb, et artiklis 5 loetletud nõudeid tuleb tavaliselt tõlgendada kitsalt, sest nendega nähakse ette erandid direktiivis kehtestatud üldreeglit, mille kohaselt kaitstud teose reprodutseerimiseks peab olema autoriõiguste valdaja luba.⁸ See kitsalt tõlgendamise nõue tuleneb ka õigusnormi kujunemisloost; nimetatud õigusnormi pakkus koos muude eranditega seadusandliku menetluse käigus välja nõukogu, et rahuldada teatavate liikmesriikide taotlus, et direktiivi lisataks teatav arv täiendavaid ning kitsalt määratletud erandeid.⁹

44. Eelnevast sõltumata tuleb arvesse võtta seda, et Euroopa Kohtu praktika on väga nüansseeritud ja jätab iga erandi eripäraste joonte arvessevõtuks ulatusliku kaalutlusruumi. Nii on Euroopa Kohus tunnustanud liikmesriikide ulatuslikku kaalutlusruumi direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis e ette nähtud erandi kehtestamisel.¹⁰ Lisaks on Euroopa Kohus hoiatanud, et erandite tõlgendamisel peab säilima nende kasulik mõju.¹¹

45. Sellises kontekstis ning Euroopa Kohtu praktika kohaselt tuleb mõistet „paroodia” nagu iga liidu õiguse mõistet tõlgendada vastavalt õigusnormis kasutatud sõnade tavalisele tähendusele kõnekeeles, võttes arvesse konteksti, kus neid kasutatakse, ning eesmäärke, mida taotletakse normidega, mille osa see on.¹²

8 — Kohtumäärus Infopaq International (C-302/10, EU:C:2012:16), punkt 27; kohtuotsused Painer (C-145/10, EU:C:2011:798), punkt 109; Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465), punktid 56 ja 57; Football Association Premier League jt (C-403/08 ja C-429/08, EU:C:2011:631), punkt 162, ja Luksan (C-277/10, EU:C:2012:65), punkt 101.

9 — Euroopa Liidu Nõukogu, nõukogu ühine seisukoht seoses Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas vastuvõtmisega, nõukogu seletuskiri 9512/1/00 REV 1 ADD 1, punkt 35.

10 — Kohtuotsus Painer (EU:C:2011:798), punktid 100 ja 101.

11 — Kohtuotsus Football Association Premier League jt (EU:C:2011:631), punkt 163.

12 — Kohtuotsused Probst (C-119/12, EU:C:2012:748), punkt 20, ja Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419), punkt 32.

46. Alustades tõsiasjast, et „paroodia” erand ei ole ette nähtud isoleeritult, vaid vastupidi, on üks järjestikku nimetatud kolmest erandikategooriast („karikatuur”¹³, paroodia või pastiš”¹⁴), ei tundu mulle, et võrdlemine ülejäänud mõistetega, mille kõrval see on ära toodud, oleks kohtuasja huvides olulise tähtsusega. Autori teatava teose arvamine konkreetsel juhul neist mõistetest ühe alla võib osutada keeruliseks, kui just mitte leida, et samaaegselt esineb neist mitu. Seetõttu ei ole minu arvates vaja minna sel teemal kaugemale, sest lõppkokkuvõttes on kõigil neil mõistetest sama tagajärg, mis seisneb n-ö tuletatud teoses mingil moel sisalduva originaalteose autori õigustest erandi tegemises.

47. Olles eelnevad täpsustused esitanud ja asudes nüüd küsimuse juurde, mida sõna „paroodia” tähendab, näib olevat mõistlik alustada määratlustest, mille annavad sellele sõnale seletavad sõnaraamatud. Nii tähendab paroodia hispaania keeles väga lihtsalt „[i]mitación burlesca [naermaajavat imitatsiooni]”¹⁵; praktiliselt samuti määratletakse seda prantsuse keeles: „*imitation burlesque (d'une œuvre sérieuse)*”¹⁶. Saksa keeles on paroodia määratletud kui „*komische Umbildung ernster Dichtung; scherzh[afte] Nachahmung ...*”¹⁷, hollandi keeles kui „*grappige nabootsing om iets bespottelijk te maken*”¹⁸ ja lõpetuseks inglise keeles järgmiselt: „*A prose, verse or (occasionally) other artistic composition in which the characteristic themes and the style of a particular work, author, etc. are exaggerated or applied to an inappropriate subject, esp[ecially] for the purposes of ridicule ...*”¹⁹.

48. Neid määratlusi võrreldes ilmneb, et lisaks ühisele etümoloogilisele päritolule²⁰ (kreekakeelne sõna παρωδία)²¹ on määratlus peamisi tunnusjooni puudutavas kokkulangev. Need ühised tunnusjooned on kahte tüüpi: esiteks n-ö struktuuralsed tunnusjooned ja teiseks funktsionaalsed tunnusjooned. Paroodia on kõige skemaatilisemalt väljendudes struktuuralselt „imitatsioon” ja funktsionaalselt „naermaajav”. Uurin neid allpool eraldi.

1. Paroodia „struktuuralsed” tunnusjooned

49. Vaatepunktist, mida ma pean võimalikuks nimetada „struktuuralseks”, on paroodia ühteagu nii *koopia* kui ka *looming*.

50. Igal juhul on suuremal või vähemal määral tegemist *koopiaga*, sest tegu on autori teosega, mis ei ole kunagi 100% originaalteos. Vastupidi, paroodia laenab autori varasemast teosest (olenemata sellest, kas see teos oli omakorda täies ulatuses originaalteos või mitte) elemente ja just sellised laenatud elemendid on teose tähenduse seisukohast põhimõtteliselt mitte teisese ega kõrvalise tähtsusega, vaid vastupidi, kõige olulisemad, nagu me allpool näeme. Selline varasem teos, mille teatud iseloomulikke tunnuseid korratakse, peab samal ajal olema „äratuntav” avalikkusele, kellele paroodia on suunatud. Ka see on üks paroodia kui autori teose eeldus. Selles mõttes on paroodia alati mingis osas austuse- või tunnustusavaldus originaalteosele.

13 — Real Academia Española hispaania keele seletava sõnaraamatu *Diccionario de la Lengua Española*, 22a ed., Pozuelo de Alarcón, Espasa Calpe, 2001, kohaselt on karikatuur „1. Satiiriline joonistus, kus on moonutatult kujutatud kellegi näojooni või välimust. 2. Kunstiteos, mis naeruvääristab või heidab nalja selle esemeks oleva isiku üle”. Siin ja allpool ei viita ma määratlustele muusika valdkonnas.

14 — „Imitatsioon või plagiaat, mille tarvis võetakse üle kunstniku teose teatavad iseloomulikud elemendid ja neid kombineeritakse nii, et jääb mulje, et tegemist on iseseisva loominguga”. Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*, 22a ed., Pozuelo de Alarcón, Espasa Calpe, 2001.

15 — Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*, 22a ed., Pozuelo de Alarcón, Espasa Calpe, 2001. Jätan kõrvale muusikaga seotud tähendused.

16 — Rey-Debove, J. ja Rey, A. (toim), *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

17 — Dudenredaktion, *Duden*, 25. Aufl., Mannheim, Dudenverlag, 2010.

18 — *Van Dale online*, www.vandale.nl.

19 — Brown, L. (toim), *Shorter Oxford English Dictionary*, 6th ed., Oxford, OUP, 2007.

20 — Seda päritolu on kõik direktiivi eri keeleversioonides kasutatud sõnad. Bulgaaria keeles: „пародията”, tšehhi keeles: „parodie”, taani keeles: „parodi”, saksa keeles: „Parodien”, eesti keeles: „paroodias”, kreeka keeles: „παρωδία”, inglise keeles: „parody”, prantsuse keeles: „parodie”, horvaadi keeles: „parodije”, itaalia keeles: „parodia”, läti keeles: „parodijās”, leedu keeles: „parodijai”, ungari keeles: „paródia”, malta keeles: „parodija”, hollandi keeles: „parodieën», poola keeles: „parodii”, portugali keeles: „paródia”, rumeenia keeles: „parodierii”, slovaki keeles: „paródie”, sloveeni keeles: „parodija”, soome keeles: „parodiassa”, rootsi keeles: „parodi”.

21 — Mõistet kasutatakse juba Aristotelese teoses *Luulekunstist*: Aristóteles, Poética (García Bacca, J. tlk ja toim), México, UNAM, 1946, 1448 a.

51. Ja muidugi on paroodia samal ajal ühtlasi ka *looming*. Originaalteose suuremal või vähemal määral muutmine on juba paroodia autori talendi väljendus. Lõppkokkuvõttes on just paroodia autor tegelikult see, keda huvitab kõige rohkem see, et „tema” paroodiat ei aeta segi originaalteosega, isegi siis, kui ta on mõlema autor.

52. Kuid probleemid tekivad loomulikult sellise olukorra puhul, mida me analüüsime, st siis, kui paroodia autor ja parodeeritud teose autor ei ole üks ja sama isik. Siit alates läheb olukord hoopis keerulisemaks. Ja seda mitte ainult kunstiteooria valdkonnas, millesse laskumine ei ole selgelt minu ülesanne, vaid ka autoriõiguste valdkonnas. Piisab sellest, kui heita pilk intellektuaalomandi õigusele, ükskõik kas rahvusvahelisel või eri liikmesriikide tasandil, et näha, kui erinevad ja teravad küsimused sellest tekivad.²²

53. Lähtudes liidu õigusest, kus direktiiviga ühtlustati autoriõiguse teatavad aspektid infoühiskonnas, tekib eeskätt küsimus sellest, kui täpselt võib ja peab olema määratletud paroodia mõiste, kui nähakse vabatahtlikult ette sellist laadi erand.

54. Selles osas näib mulle selge, et mis puudutab muud kui struktuuriliste tunnusjoonte meenutamist, mida ma nimetasin eespool vältimatuteks, siis jätab liidu õigus võrdlemisi palju selliste liikmesriikide õiguskordade ja lõppkokkuvõttes nende riikide kohtute määrata, kus on otsustatud see erand kehtestada.

55. Nii on konkreetsemalt liikmesriikide määrata, kas paroodia annab tunnistust piisavast loomingulisest tegevusest parodeeritud teosega võrreldes või on tegemist vaevalt enama kui väheoluliste muudatustega koopiaga. Selles osas on siseriiklikud kohtud välja arendanud eri kriteeriumid,²³ näiteks, kas väidetav paroodia on segiaetav originaalteosega²⁴, kas ta „distantseerub” piisavalt originaalteosest, nii et viimase tunnusjooned on ähmased²⁵, või kas lõpuks on kasutatud rohkem originaalteose elemente, kui paroodia jaoks tarvilik.²⁶

56. Usun, et nii eespool nimetatud kui ka muud kriteeriumid, mida kohaldatakse selle väljaselgitamiseks, kas konkreetset juhul on tõepoolest tegu paroodiaga direktiivi 2001/29 tähenduses, peavad paigutama direktiiviga liikmesriikidele jäetud kaalutusruumi raamistikku, arvestades sellega, mis on märgitud direktiivi põhjenduses 32, st et erandite loetelu puhul on arvesse võetud liikmesriikide õigustavasid.

22 — Erandi võrdleva analüüsi leiab järgmistest töödest: Mauch, K., *Die rechtliche Beurteilung von Parodien im nationalen Urheberrecht der Mitgliedstaaten der EU*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2003; Mendis, D. ja Kretschmer, M., *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions*, Newport, Intellectual Property Office, 2013/23; Ruijsenaars, H., *Comic-Figuren und Parodien: Ein Urheberrechtlicher Streifzug – Teil II: Beurteilungskriterien für die zulässige Parodie*, GRUR Int, 1993, lk 918.

23 — Teatavates liikmesriikides on kohtupraktikas välja kujundatud sellekohased kriteeriumid vaatamata sellele, et õigusnormides endis ei ole paroodia erandit kehtestatud; nii on see näiteks Saksamaal, kus küsimust on käsitletud Urheberrechtsgesetz'i § 24 kontekstis.

24 — Hispaanias: kuninga 12. aprilli 1996. aasta seadusandliku dekreediga 1/1996 artikkel 39 (*Repertorio Cronológico de Legislación Estatal* 1996, 1382); Audiencia Provincial de Barcelona (15. koda) 10. oktoobri 2003. aasta otsus kohtuasjas 654/2001; Audiencia Provincial de Madrid'i (13. koda) 2. veebruari 2000. aasta otsus kohtuasjas 280/1998. Prantsusmaal: Cour de Cassation'i (1. tsiviilkoda) 12. jaanuari 1988. aasta otsus, *Revue Internationale du Droit d'Auteur* 1988, 137, 98; Cour de Cassation'i (1. tsiviilkoda) 27. märtsi 1990. aasta otsus, *Bulletin des arrêts de la Cour de cassation: Chambres civiles* I N° 75, lk 54; Cour d'Appel de Paris (1. koda) 11. mai 1993. aasta otsus, *Revue Internationale du Droit d'Auteur* 1993, 157, 340; Cour d'Appel de Versailles (1. koda) 17. mai 1994. aasta otsus, *Revue Internationale du Droit d'Auteur* 1995, aprill, 350; Cour d'Appel de Paris (1. koda) 25. jaanuari 2012. aasta otsus kohtuasjas S.A. Editrice du Monde vs. Société Messagerie Lyonnaise de Presse ja Société Sonora Media; Tribunal de grande instance de Paris (3. koda) 13. veebruari 2011. aasta otsus kohtuasjas SNC Prisma Presse ja EURL Femme vs. Charles V. ja Association Apodeline.

25 — Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Alcolix, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, edaspidi „GRUR”, 1994, 206; Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Asterix-Persiflagen, GRUR 1994, 191, 193; Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Gies-Adler, *Neue Juristische Wochenschrift*, edaspidi „NJW”, 2003, 3633, 3635; Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Mattscheibe, GRUR 2000, 703, 704.

26 — Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Disney Parodie, GRUR 1971, 588, 589–590. Oma hilisemas kohtupraktikas lükkas Bundesgerichtshof selle kriteeriumi sõnaselgelt tagasi. Bundesgerichtshof'i otsus kohtuasjas Mattscheibe, GRUR 2000, 703, 704.

57. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on oma teises küsimuses ära nimetanud rea kriteeriume, mis võivad olla sobivad selle väljaselgitamiseks, kas teatava teose puhul on tegemist „paroodiaga”. Eelnevaga arvestades ning seoses „struktuurse” mõõtmega, mida ma hetkel analüüsin, peaks olema piisav järgnev vastus. Loomulikult peab paroodia „o[lema] algupärane” (kui kasutada eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnastust), mis tähendab, et see ei tohi olla mõistlikult segiaetav originaalteosega. Lisaks sellele ja kooskõlas komisjoni märgituga olen seisukohal, et ükski eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt välja pakutud „struktuursetest” tunnustest ei kujuta endast liidu õiguse vaatepunktist mõiste määratluse vajalikku või vältimatut elementi.

58. Lõppkokkuvõttes peab paroodia oma „struktuursetest” mõõtmest pakkuma teatava tasakaalu imiteerivate ja originaalsete elementide vahel, lähtudes arusaamast, et mitteoriginaalsete elementide lisamine toimub tõepoolest mulje nimel, mida paroodiaga soovitakse jätta. Sellega jõuame me aga juba paroodia „funktsionaalse” mõõtme juurde.

2. Paroodia „funktsionaalne” mõõde

59. Sellega seoses on vaja vastata kolmele küsimusele. Esiteks küsimusele, mis seondub paroodia kahe võimaliku eesmärgiga ning seega praktiliselt paroodia kahe vormiga; teiseks küsimusele, mis seondub tahtega ning seega „muljega”, mida paroodiaga soovitakse jätta; kolmandaks küsimusele paroodia „sisu” kohta, kusjuures just seoses selle viimase küsimusega tekib küsimus põhiõiguste mõjust.

a) Paroodia eesmärk

60. Esiteks olen seisukohal, et just siinkohal on sobilik käsitleda küsimust, mida võib määratleda kui paroodia „eesmärki” ja mis püstitati teise eelotsuse küsimuse sõnastuses vaikimisi, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus küsis, kas paroodia eesmärk peab olema nalja teha või pilgata, „olenemata sellest, kas kritiseeritakse originaalteost või mõnd muud asja või isikut”.

61. Seda alternatiivi välja pakkudes tuletab Hof van beroep meelde paroodia kaht erinevalt vormi: paroodia võib tulenevalt selle eesmärgist või sellega seonduvast tahtest – mida ma praegu veel ei määratle – olla kas suunatud originaalteose vastu või võtta selle oma sihtmärgiks („paroodia originaali üle”) või siis kasutatakse parodeeritud originaalteost lihtsalt sellise tahte väljendamise vahendina, mis on suunatud kolmanda isiku või asja vastu („paroodia originaali abil”).

62. Need paroodia kaks võimalikku vormi olid kohtuistungil arutluse all. Küsimus seisneb selles, kas paroodia direktiivi tähenduses on nii üks kui ka teine vorm või vastupidi, ainult originaalteose kui (kitsas tähenduses) „parodeeritud” teose vastu suunatud paroodia.

63. Sel moel sõnastatud küsimus on oluline seetõttu, et põhikohtuasjas ei ole tegu viimati nimetatud paroodia vormiga. Ei ole kahtlusevarju, et tegemist on paroodiaga „originaali abil”. Koomiksisarja esikülge on muudetud eesmärgiga anda edasi sõnum, mil ei ole midagi ühist originaalteose endaga, mille kohta kõnealune joonistus ei näi väljendavat midagi.

64. Kaldun arvama, et direktiivis kasutatud mõistet „paroodia” ei tohi piirata ainult paroodiaga, mis saab kogu oma tähenduse parodeeritud originaalteosest. Võib ehk väita, et kirjandusteooria seisukohast on kõige tavalisem paroodiavorm see, mille aluseks olev peamine tahe on projitseerida, ühe või teise tagamõttega, originaalteost. Sellest olenemata ei tohi unustada, et kõnealust privilegeeritud vahendit, mis eeldab varem olemasoleva teose muutmist nii, et see on piisavalt äratuntav kriitika sihtmärgiks olevale avalikkusele, on juba väga ammustest aegadest alates kasutatud tavade kritiseerimiseks ja ühiskondliku- ja poliitilise kriitika väljendamiseks.

65. Lõppkokkuvõttes olen seisukohal, et paroodiavorm, mida me keelelise lihtsuse huvides nimetame „paroodiaks originaali abil”, on nüüdseks meie „kommunikatsioonikultuuris” niivõrd juurdunud, et seda ei saa jätta kõrvale, määratledes mõistet „paroodia” direktiivi tähenduses. Olles eelneva ära öelnud, tuleb suunduda küsimuse juurde, millist muljet paroodia autor jätta soovib.

b) Paroodiaga jäetav mulje

66. Nägime eespool, et seletavate sõnaraamatute määratlustes sisaldub alati tahtlik element, mis on seotud muljega, mida paroodiaga tahetakse jätta, nii et imitatsiooni määratletakse kas sõnadega „*burlesca* [naermaajav]”, „*burlesque*”, „*komisch*” või „*scherzh[aft]*”, „*grappige ... om iets bespottelijk te maken*” või „*for the purposes of ridicule*”.

67. Lõppkokkuvõttes soovitakse paroodiaga jätta teatav mulje, see on vaad et varasema teose ümbertöötlemise vajalik tagajärg. Selline valikuline ülevõtmine – kui seda nii nimetada – peab ise jätmata adressaatidele teatava mulje, vastasel korral on tegemist täieliku fiaskoga.

68. Raskem tundub mulle küsimus selle tahtelise või funktsionaalse elemendi tavapärasest piiramisest või vähemalt konkretiseerimisest „naermaajava”, sealhulgas „koomilisega”, ning naljaga. Eeskätt arvestades humoristlikul väljendusel olla võiva sügavtõsise taustaga või kaaluga, mida mõnes meie kultuuridest on omanud tragikomöödia: kui tuua üks tuntud näide – milline koomilisuse aste võib olla ühel konkreetsel keskaegsete rüütliromaanide paroodial?

69. Igal juhul mõndes, et „naermaajav” on paroodia tahtelise mõõtme kirjeldamiseks tavaliselt kasutatav sõna, olen seisukohal, et riikidel on oluline kaalutlusruum selle üle otsustamisel, kas asjaomane teos vastab sellele paroodia tunnusele.²⁷

70. Lõpetuseks on paroodia sellest vaatepunktist, mida ma nimetan funktsionaalseks, üks *kunstilise eneseväljendamise vorm* ja *sõnavabaduse väljendus*. See võib olla nii üks kui teine või mõlemad korraga. Meie jaoks on oluline see, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses olev kohtuasi kuulub peamiselt sõnavabaduse konteksti, sest kõnealuse joonistusega soovitakse – lootes, et sel moel toimub see tõhusamalt – edasi anda teatavat poliitilist sõnumit.

c) Paroodia sisu: põhiõiguste mõju

71. Siinkohal on vaja tagasi pöörduda küsimuse juurde selle poliitilise sõnumi vormist ja sisust, mis soovitakse edasi anda kalendri esiküljega, mida J. Deckmin levitas Genti linna uusaastavastuvõtul.

72. Põhikohtumenetluse raames vaidlesid pooled tsiviilkohtus selle üle, milline ulatus on mõistel „paroodia” kui siseriiklikus õiguskorras autoriõiguste suhtes kehtestatud erandil. Teosega seotud õiguste praegused valdajad rõhutasid muu hulgas vaidlusaluse esikülje sisu ja lõppkokkuvõttes selle selget sõnumit. Originaalteosesse on tehtud kahte liiki muudatusi: ühelt poolt on „heategija” tegelane asendatud poliitikuga ning teiselt poolt on heategija heldusest osasaajatest, kes originaalteoses olid eristavate tunnusteta, tehtud samuti selgelt sisserändajad või igal juhul „välismaalastest” elanikud ja seda kõike partei Vlaams Belang sõnumi edasiandmise nimel. Kuna originaalteost kasutatakse niisuguse manipulatsiooni tõttu sellise poliitilise sõnumi edasiandmiseks, mida teosega seotud õiguste omanikud võivad täieõiguslikult mitte toetada ja mida nad tegelikult ei toetagi, siis tekib lõppkokkuvõttes küsimus, kas kohtuvaidlust lahendav kohus peab viidatud „paroodia” erandi hindamisel arvesse võtma eespool nimetatud poliitilise sõnumi *sisu*.

27 — Vt nt Bundesgerichtshofi otsus kohtuasjas *Sherlock Holmes*, *N/W* 1958; Bundesgerichtshofi otsus kohtuasjas *Disney-Parodie*, *N/W* 1971, 2169, 2171; Cour d'Appel de Paris (2. koda) 18. veebruari 2011. aasta otsus 09/19272; Audiencia Provincial de Barcelona (15a. koda) 10. oktoobri 2003. aasta otsus 654/2001. Hess, G., *Urheberrechtsprobleme der Parodie*, Baden-Baden, Nomos, 1993, lk 134.

73. Just eelotsusetaotluse esitanud kohus on see, kes – selgelt sooviga juhtida Euroopa Kohtu tähelepanu vaidlusaluse joonistuse sisule – nimetab mitut harta õigust. Täpselt samal põhjusel palus Euroopa Kohus oma põhikirja artiklis 23 nimetatud huvitatud isikutel esitada oma seisukohad selle kohta, milline mõju võib olla mõiste „paroodia” tõlgendamisel arvukatel hartas äratoodud põhiõigustel (artikkel 1 (inimväarikus), artikli 11 lõige 1 (sõna- ja teabevabadus), artikkel 13 (kunsti ja teaduse vabadus), artikkel 17 (õigus omandile), artikli 21 lõige 1 (diskrimineerimiskeeld) ja artikkel 22 (kultuuriline, usuline ja keeleline mitmekesisus)).

74. Vastusena sellele palvele väljendas Belgia Kuningriik arvamust, et harta põhiõigused on kahtlemata olulised mõiste „paroodia” tõlgendamisel. Ta rõhutas, et teisest küljest võib autoriõigust käsitada sõnavabaduse piiranguna harta artikli 52 tähenduses, mistõttu siseriiklik kohus peab mängus olevaid huve kaaluma. Belgia on seisukohal, et arvessevõetavate õiguste hulka ei kuulu mitte ainult intellektuaalomandi õigused (sealhulgas autori isiklikud õigused) ja sõnavabadus, vaid ka muud harta õigused, sealhulgas need, mida nimetas Euroopa Kohus oma menetlust korraldavas dokumendis.

75. Komisjon omalt poolt rõhutas, et direktiivi põhjenduse 3 kohaselt soovis seadusandja järgida põhiõigusi, eeskätt intellektuaalomandi õigust ja sõnavabadust. Seega tuleb tema arvates need kaks õigust omavahel lepitada ja leida nende vaheline õiglane tasakaal. Direktiivi peab tema arvates tõlgendama kooskõlas eeskätt just nende kahe õigusega. Direktiivi kohaldamise raames peab siseriiklik kohus järgima ka muid põhiõigusi.

76. Millises ulatuses võivad põhiõigused ära määrata tsiviilkohtu poolt paroodia erandi ulatusele antava tõlgenduse? Just see on lõpuks see keeruline küsimus, millele tuleb lõppkokkuvõttes käesolevas ettepanekus vastus anda.

77. Juba algusest peale on Euroopa Kohtu praktikas põhiõiguste valdkonnas ning eelkõige kontekstis, kus ei olnud olemas õiguste deklaratsiooni selle sõna klassikalises tähenduses, asunud seisukohale, et põhiõigusi tunnustatakse ja tagatakse liidus kui liidu õiguskorra „üldpõhimõtteid”. Nii kinnitatakse seda jätkuvalt tänapäeval ka Euroopa Liidu lepingu artikli 6 lõike 3 lõpus. Kohtuotsuse *Internationale Handelsgesellschaft* punktis 4 sisalduv meeldetuletus on selles osas kohustuslik, ent samas vaevalt vajalik.²⁸

78. Põhiõiguste algne mõistmine liidus nii, et tegemist on liidu õiguse üldpõhimõtete hulka kuuluva kategooriaga, hõlbustas just nii igal juhul nende põhiõiguste kasutamist liidu õiguse tõlgendamise üldkriteeriumina.²⁹

28 — „Arvestades, [...] et põhiõiguste järgimine on tööpoolest õiguse, mille järgimise Euroopa Kohus tagab, üldpõhimõtete lahutamatuks osaks; et nende õiguste kaitse liikmesriikide ühiseid põhiseaduslike tavaid järgides tuleb tagada ühenduse struktuuri ja eesmärkide raames; [...]” kohtuotsus *Internationale Handelsgesellschaft* (11/70, EU:C:1970:114), punkt 4; vt kohtuotsused *Stauder* (29/69, EU:C:1969:57), punkt 7 ja *Nold vs. komisjon* (4/73, EU:C:1974:51), punkt 13; vt Bryde, B.-O., „The ECJ’s fundamental rights jurisprudence – a milestone in transnational constitutionalism”, Póiares Maduro, M. ja Azoulai, L. (toim), *The Past and Future of EU Law*, Oxford, Hart, 2010, lk 119; Kumm, M., „Internationale Handelsgesellschaft, Nold and the New Human Rights Paradigm”, *ibid.*, lk 106.

29 — Põhiõiguste selline määratlemine teatava õiguskorra üldpõhimõtete kategooriana, mis on niivõrd loomuline põhiõiguste dogmaatikale liidus, põimub spontaanselt teatava nägemusega põhiõigustest, mida võib lugeda kuuluvaks „liikmesriikide ühiste[sse] põhiseaduslike[sse] tavades[se]”, mida on nimetatud ka ELL artikli 6 lõikes 3. Sellise arusaama kohaselt, mis on liikmesriikides laialdaselt levinud, ehkki küll erineva ulatusega, lähevad põhiõigused kaugemale oma peamiselt „subjektiivsest” mõttest ja aitavad ära määrata arusaamise õiguskorrast kui tervikust. Vt Wahl, R., „Lüth und die Folgen”, Henne, T. ja Riedlinger, A. (toim), *Das Lüth-Urteil aus (rechts-)historischer Sicht*, Berlin, BWV, 2005, lk 371; Wahl, R., „Die objektiv-rechtliche Dimension der Grundrechte im internationalen Vergleich”, Merten, D. ja Papier, H.-J. (toim), *Handbuch der Grundrechte. Band I*, C. F. Müller, Heideberg, 2004, lk 745.

79. Sellepärast ei tohiks üllatada ka see, et väljakujunenud kohtupraktika, mille kohaselt liidu teisest õigust tuleb tõlgendada kooskõlas esmase õigusega, sealhulgas hartaga³⁰, on kohaldatav ka siis, kui tegemist on teisese õiguse normiga, mida kohaldatakse eraõiguslike isikute vahelistes suhetes.³¹ Eelkõige on Euroopa Kohus rõhutanud seda, kui tähtis on leida õiglane tasakaal eri põhiõiguste vahel nendel juhtudel, mil nad võivad olla omavahel konfliktis.³² Euroopa Kohtu lühidat, kuid väljendusriikast sõnastust kasutades: „ei saa olla olukorda, mis jääb selliselt liidu õiguse kohaldamisalasse, ilma et nimetatud põhiõigused kehtiksid”³³.

80. Kirjeldatud kontekstiga arvestades ei näi olevat võimalik vastu vaielda sellele, et niisugusel juhul, nagu on kõne all põhikohtuasjas, on harta artikli 11 lõikes 1 sätestatud sõnavabadus esimene hartast tulenev väärtus, millega põhikohtuasja lahendav kohus peab arvestama. Euroopa Kohus on omakorda Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast inspiratsiooni saades rõhutanud sõnavabaduse esilekerkivat positsiooni sellises demokraatlikus ühiskonnas,³⁴ nagu seda on Euroopa tsiviilühiskond, ja eeskätt siis, kui sõnavabadus osutub Euroopa avaliku ruumi instrumendiks ja on selle teenistuses, seda nii liidu kui ka iga riigi tasandil. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 10 lõike 2 raames tuleb sõnavabadust austada ka siis, kui tegu on šokeeriva, murettekitava või solvava teabe või ideedega.³⁵

81. Kokkuvõttes, kui paroodia vastab tõepoolest eespool juba nimetatud nõuetele, tuleb tsiviilkohtul tõlgendada kõnesolevatel asjaoludel mõistet „paroodia” nii, et see põhimõtteliselt soodustab sõnavabaduse teostamist sellel konkreetset viisil. Probleem on siiski sõnumi sisu piiridega ja just seda käsitlevad allpool toodud kaalutlused.

82. Kohe tuleb hoiatada, et sõnavabadus ei ole demokraatlikus ühiskonnas kunagi täiesti „piiramatu”³⁶ ja seda väga erinevatel põhjustel – nii vormilistel kui ka sisulistel –, mida ei ole vaja põhjalikumalt käsitleda: selles osas piisab, kui meenutada Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 10 lõike 2 sõnastust. Seepärast ei ole ka hartas sätestatud üksnes sõnavabadus, vaid ka muud väärtused, mis võivad aeg-ajalt sellega konfliktis olla: esiteks inimväärikus (artikkel 1) ja koos sellega rida vabadusi ja õigusi, eeskätt rassi või usutunnistuse tõttu diskrimineerimise keeld (artikkel 21).

83. Nende piiride keskmes tuleb näha veendumusi, mis on Euroopa ühiskonnas kõige sügavamalt juurdunud – Euroopa ühiskond ei ole mingil juhul ajaloota ega lõpuks ka kultuurita ühiskond.³⁷ Teiseses õiguses on sellised veendumused leidnud väljendust eeskätt raamotsuses teatud rassismi ja ksenofoobia vormide ja ilmingute vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse vahenditega³⁸.

30 — Kohtuotsused komisjon vs. Strack (C-579/12 RX II, EU:C:2013:570), punkt 40; McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43), punkt 44; *Ordre des barreaux francophones et germanophone jt* (C-305/05, EU:C:2007:383), punktid 28 ja 29; Klensc jt (201/85 ja 202/85, EU:C:1986:439), punkt 21, ja komisjon vs. nõukogu (218/82, EU:C:1983:369), punkt 15.

31 — Kohtuotsused *Alemo-Herron jt* (C-426/11, EU:C:2013:521), punkt 30, ja *Werhof* (C-499/04, EU:C:2006:168) punktid 31–33. Vt ka kohtujurist Trstenjaki ettepanek, kohtuasi *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2011:559), punkt 83, ja kohtujurist Poiares Maduro ettepanek, kohtuasi *The International Transport Workers' Federation ja The Finnish Seamen's Union* (C-438/05, EU:C:2007:292), punktid 29–44.

32 — Vt kohtuotsused *Promusicae* (C-275/06, EU:C:2008:54), punkt 68; *Lindqvist* (C-101/01, EU:C:2003:596), punktid 84–87, ning direktiivi põhjendused 31 ja 3.

33 — Kohtuotsus *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105), punkt 21.

34 — Kohtuotsused *Connolly vs. komisjon* (C-274/99 P, EU:C:2001:127), punkt 39; komisjon vs. *Cwik* (C-340/00 P, EU:C:2001:701), punkt 18; Euroopa Inimõiguste Kohtu 7. detsembri 1976. aasta otsus *Handyside vs. Ühendkuningriik*, A-seeria, nr 24, punkt 49 ja Euroopa Inimõiguste Kohtu 26. septembri 1995. aasta otsus *Vogt vs. Saksamaa*, A-seeria, nr 323, punkt 52.

35 — Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu eespool viidatud otsus *Handyside vs. Ühendkuningriik*, punkt 49; Euroopa Inimõiguste Kohtu 10. juuli 2008. aasta otsus *Soulas jt vs. Prantsusmaa*, avaldus nr 15948/03, punkt 35; Euroopa Inimõiguste kohtu 20. aprilli 2010. aasta otsus *Le Pen vs. Prantsusmaa*, avaldus nr 18788/09; Grabenwarter, C., *European Convention on Human Rights*, C. H. Beck, München, 2014, artikli 10 lõige 28.

36 — Kohtuotsused *Schmidberger* (C-112/00, EU:C:2003:333), punkt 79; *Familiapress* (C-368/95, EU:C:1997:325), punkt 26, vt ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, artikkel 10.

37 — Häberle, P., *Europäische Rechtskultur*, Baden-Baden, Nomos, 1994.

38 — Nõukogu 28. novembri 2008. aasta raamotsus 2008/913/JSK teatud rassismi ja ksenofoobia vormide ja ilmingute vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse vahenditega (ELT L 328, lk 55).

84. On selge, et selliste kriminaalõiguslike piiride kohaldamine eraõiguslike isikute vahelise kohtuvaidluse raames ei kuulu intellektuaalomandi õiguste kohta otsuse langetama pidava tsiviilkohtu esmaste ülesannete hulka. Tsiviilkohtul ei ole mingit pädevust astuda sellise käitumise eest karistamise eesmärgil kriminaalkohtu asemele. Kuid samal ajal tuleb öelda, et tsiviilkohus ei saa eirata oma tõlgendamise raames ka seda, et „harta on olemas”; mõtlen sellega seda, et harta on olemas teatava mõjuvõimuga, sealhulgas ka tsiviilkohtuvaidluse kontekstis.

85. Arvestades „olemasoluga”, mida tuleb põhiõiguste puhul tunnustada õiguskorras kui tervikus, olen seisukohal, et põhimõtteliselt ning mõiste „paroodia” kitsast perspektiivist ei tohi selle mõiste alt teatavat pilti välja arvata üksnes seetõttu, et originaalteose autor ei jaga sellega edasi antavat sõnumit või et suur osa avalikust arvamusest võib selle sõnumi vastu olla. Kuid isegi niisugusel juhul ei tohiks paroodiana käsitada – selle teose autoril, mille alusel paroodia loodi, on õigus sellele tõdemusele tugineda – originaalteose selliseid muudatusi, mis vormiliselt või sisuliselt annavad edasi sõnumi, mis on täielikult vastuolus ühiskonna kõige juurdunumate veendumustega³⁹, millele lõppkokkuvõttes on ülesehitatud Euroopa avalik ruum ja tänu millele see on olemas⁴⁰.

86. Lõpetuseks on selge ka see, et Euroopa avalik ruum on üles ehitatud – isegi kui see on nii ainult osaliselt – riiklike avalike ruumide kogumi alusel, mis ei ole omavahel äravahetatamatult sarnased. Euroopa Kohtul on olnud juhust sellist erinevat identiteeti hinnata, eeskätt kohtuotsuses Omega⁴¹, seoses inimväärikusega.

87. Küsimus sellest, kas konkreetsel juhul on originaalteoses tehtud muudatused kooskõlas sellega, mille ma määratlesin Euroopa ühiskonnas kõige sügavamalt juurdunud veendumustena, tuleb lahendada siseriiklikul kohtul.

88. Kokkuvõttes olen seisukohal, et tsiviilkohus peab, tõlgendades sellist mõistet nagu „paroodia”, lähtuma ulatuses, milles kohtuasi seda nõuab, hartas sätestatud põhiõigustest, kusjuures ta peab neid omavahel kaaluma, kui see on kohtuasja asjaoludest tulenevalt vajalik.

V. Ettepanek

89. Esitatud kaalutlustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Hof van beroepi esitatud küsimustele järgmiselt:

1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiivi 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas artikli 5 lõike 3 punktis k kasutatud mõiste „paroodia” on liidu õiguse autonoomne mõiste.
2. „Paroodia” direktiivi 2001/29 artikli 5 lõike 3 punkti k tähenduses on teos, milles naermaajamise eesmärgil on kombineeritud varasema selgelt äratuntava teose elemendid piisavalt algupäraste elementidega nii, et seda ei ole võimalik mõistlikult segi ajada originaalteosega.
3. Mõistet „paroodia” tõlgendades peab tsiviilkohus lähtuma Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud põhiõigustest, kusjuures ta peab neid omavahel kaaluma, kui see on kohtuasja asjaoludest tulenevalt vajalik.

39 — Vt selle kohta näitena Tribunal Constitucional de España 11. novembri 1991. aasta otsus 214/1991, ja Tribunal Constitucional de España 11. detsembri 1995. aasta otsus 176/1995.

40 — Vt Curtin, D. M., „Civil Society’ and the European Union: Opening Spaces for Deliberative Democracy?”, European University Institute (ed.), *Collected Courses of the Academy of European Law 1996, Volume VII Book 1*, Haag, Kluwer, 1999, lk 185.

41 — Kohtuotsus Omega (C-36/02, EU:C:2004:614), punkt 34.